

PARTINĖ NOMENKLATŪRA

VYTAUTAS TININIS. PARTINĖS NOMENKLATŪROS FORMAVIMAS

Kartu su visa sovietine politine sistema Lietuvoje buvo įdiegta stalininė kadru politiką – partinės nomenklatūros formavimo praktika, padėjusi komunistų partijai per trumpą laiką išplėsti ir sustiprinti savo įtaką visoms valstybinėms, ūkinėms, kultūros ir kitoms įstaigoms. Nomenklatūrai priklausantys žmonės, dažniausiai LSSR partinių ir sovietinių administracinių įstaigų vadovaujantys darbuotojai, sudarė privilegijuotą Lietuvos valdininkų sluoksnį, kurio sudėtį neviešai reguliavo VKP(b) ir LKP(b) vadovaujamosios struktūros. Skiriant nomenklatūrinius darbuotojus buvo laikomasi „stalininio kadru parinkimo principo“ – svarbiausia neleisti, kad į postus patektų „priešiškų klasių“ atstovų ir politiškai nepatikimų asmenų. Partinė nomenklatūra, arba SSRS „valdančioji klasė“, buvo neatskirama komunistinės totalitarinės valstybės dalis.

Kadru politiką, grindžiamą darbuotojų „politinių ir dalykinių“ savybių patikimumu, buvo antidemokratinio, antitautinio, diskriminacinio ir nusikalstamo (jeigu darbuotojai dėl politinio nepasitikėjimo būdavo įkalinami) pobūdžio. Nomenklatūrininkai partijos komitetuose buvo skiriami į pareigas ar šalinami iš jų slapta, visuomenei nieko nežinant. Nebuvo jokio konkurso. Žmogus, gavęs nomenklatūrinį postą, buvo priverstas vykdyti visus partijos nurodymus. [...]

Nomenklatūra turėjo hierarchinę, iki mažiausių smulkmenų apgalvotą kadru sistemą. Aukščiausios LSSR pareigybės (1952 m. jų buvo 275 – LKP(b) CK ir kitų struktūrų sekretoriai, AT Prezidiumo, Ministrų Tarybos, komjaunimo, profsąjungų aukščiausieji vadovai) buvo VKP(b) CK prerogatyva. LKP(b) CK nomenklatūrai priklausė apie 2000 vadovujančių LSSR darbuotojų. Savo nomenklatūrą taip pat turėjo sričių (1952 m. – 4900 pareigybių), miestų ir rajonų partijos komitetai (1952 m. – 35100 nomenklatūrinių pareigybių): visų vietinių įstaigų, organizacijų, įmonių vadovai, mokyklų direktoriai ir kt. Iš viso Lietuvoje 1952 m. buvo daugiau kaip 42000 nomenklatūrinių pareigybių. Nomenklatūros sistemos veikimą kontroliavo ir ją kuravo LKP(b) CK Kadru skyrius (vadovai M. Junčas-Kučinskas, D. Šupikovas, E. Ozarskis).

Tininis V. Sovietų Sąjungos politinės struktūros Lietuvoje ir jų nusikalstama veikla: Antroji sovietinė okupacija (1944–1953), Vilnius: „Margi raštai“, 2008, p. 30–31.

KASTYTIS ANTANAITIS. NOMENKLATŪROS PRIVILEGIJŲ SISTEMA

Tai, kas laisvos ar iš dalies ribotos rinkos sąlygomis yra atsitiktinių ekonominių veiksnių rezultatas, totalitarinėje valstybėje dėl monopolistinio ekonomikos pobūdžio iš principo tapo privilegija, formuojančia pusiau luominę visuomenę. Nomenklatūra kaip teisiškai rašytine tvarka apibrėžta socialinė grupė turėjo visas jai vienai priklausančias pusiau luominės privilegijas.

[...]

Nomenklatūra, nepaisant oficialiosios propagandos, ypač greitai kūrė ir vėliau palaikė socialinę pajamų nelygybę – didesnę nei kapitalistinėse šalyse, lyginant minimalias ir maksimalias pajamas. [...] Nelygybė išsaugota net sunkiausiomis sąlygomis. 1942 metais LKP(b) CK Kadru skyrius buvo įgaliojamas sekti ir rūpintis evakuotų sovietinių darbuotojų „materialiniu aprūpinimu ir buitiniu gerbūviu“. 1948 metais LKP CK pirmasis sekretorius ir AT pirmininkas gaudavo 6000 rub., ministrai – 4250–5000 rub., LKP rajonų komitetų sekretoriai – 2800, CK darbuotojai – ne mažiau kaip 2000 rublių algos (1950 metais vidutinė alga buvo 540 rublių). Tuo metu A. Sniečkaus pajamos keliolika kartų viršijo vidutinę atlyginimą. Po kelių dešimtmečių (1970 m.) LKP CK atsakingi darbuotojai irgi

vidutiniškai gaudavo 210 rub. algą, o to paties CK techniniai darbuotojai – 76 rub. Greta algos LKP biudžete buvo numatomos ir kitokios išmokos. Išeidami atostogų, partiniai darbuotojai gaudavo 80% mėnesio algos išmoką „gydymui“. Be to, buvo suteikiamas vienas nemokamas bei vienas pusės kainos kelialapis. Esant reikalui, galima buvo gauti piniginę paramą iš „Pagalbos fondo“. 7-ojo dešimtmečio gale aukštas TSRS pareigūnas gaudavo 10 kartų, o aukštas partinis funkcionierius – 15 kartų didesnę atlyginimą nei eilinis darbininkas.

[...]

Privilegija nomenklatūrininkams buvo ir tai, kad jie lengvai gaudavo visiems priklausančias ar garantuotas lengvatas. Jie lengviau gaudavo operatyvią teisėtvarkos organų apsaugą ar paskyrą automobiliui pirkti. Beje, 8-ajame dešimtmetyje automobilis virto ryškiu aukšto visuomeninio statuso simboliu ir netgi būtina transporto priemone. 1970 metais vien LKP turėjo 168 automobilius, kuriuos daugiausia naudojo LKP CK ir PK vadovai. Visoje LTSR 1990 metais buvo 13751 tarnybiniai automobiliai, naudoti pusiau asmeniniams tikslams. [...]

[...]

Nuolatinio prekių deficito sąlygomis reikšminga lengvata buvo specialus aprūpinimas kasdieninio vartojimo prekėmis. Egzistuojant kortelių sistemai, nuo 1945 iki 1947 metų pabaigos visi aukštesni LTSR pareigūnai ir net 96 žymesni inteligentai gaudavo priedus prie algos, išmokamus maisto ir pramonės prekėmis. TSKP CK ir MT 1947 12 24 dienos nutarimu panaikinus priedus, buvo pakeltos vadovų algos, o spec. bazės bei parduotuvės perduotos viešam naudojimui, bet sistemos veikimo principas išliko. Ir vėliau TSKP CK nomenklatūrininkai gaudavo maisto davinius, už kuriuos mokėdavo tik simboliškai. Šios, o ir visų kitų privilegijų ypatybė – kad jos neturėjo legalaus statuso ir nebuvo reglamentuotos, kam jos turi būti teikiamos. Tai pavertė jas savotiška asmens gąsdinimo ir manipuliacijų priemone. Vėliau nuolat trūkstant vienų ar kitų maisto ir pramonės prekių, nemenka privilegija išliko speciali prekių aprūpinimo sistema. Vilniuje LKP CK, Ministrų tarybos, Vilniaus vykdomojo komiteto ir LKP miesto komiteto bei kitų organizacijų nomenklatūriniai darbuotojai ar ypač nusipelnę asmenys prekėmis apsirūpindavo specialiose parduotuvėse. Kaune uždara aprūpinimo sistema veikė kiek slapčiau ir buvo labiau išsklaidyta – speciali parduotuvė dirbo greta paprastos parduotuvės Laisvės alėjoje. [...] Net į sporto renginius ar teatro spektaklius bilietai buvo be eilės paliekami norintiems juos įsigyti atsakingiems darbuotojams.“

Antanaitis K. *Lietuviškoji sovietinė nomenklatūra*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 1998, p. 63–64.